

УДК 336.1:352

Помулева В.М.¹, Соболева А.Г.²

¹ ст. викл. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. БТЕ-0512 НУ «Запорізька політехніка»

ФІСКАЛЬНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Одним із найважливіших елементів реформування публічних фінансів в Україні є фінансова децентралізація. Цей процес полягає в перерозподілі фінансових ресурсів та податкових повноважень від центрального уряду до органів місцевого самоврядування і відповідальності за їх використання. Завдяки цьому підходу, громади отримують більше можливостей для ефективного використання бюджетних коштів, що сприяє зміцненню їхньої фінансової самостійності та прискорює соціально-економічний розвиток на місцях. В. Г. Бодров зазначає: "Найважливішою передумовою у існуванні міжбюджетних відносин є необхідність здійснення перерозподілу бюджетних ресурсів усередині бюджетної системи, яка, в свою чергу, спричинена розбіжностями між обсягами коштів, акумульованих у бюджетах різних рівнів і видів та потребою в них" [1, с. 5].

За часів війни та в післявоєнний період відбудови, фінансова децентралізація набуває критичної ваги. Саме на місцевому рівні зосереджені фінансові ресурси, необхідні для забезпечення освіти, охорони здоров'я, розвитку інфраструктури та безпеки громадян. Головна мета фінансової децентралізації – це зробити управління фінансами якомога ефективним і прозорим. Надаючи громадам фінансову самостійність, стимулюється їхній розвиток та створюються сприятливі умови для бізнесу. Також, фінансова децентралізація посилює відповідальність влади перед громадою і, як наслідок, покращує якість послуг та створюється стимул економічного зростання.

В Україні фінансова децентралізація стартувала у 2014-2015 роках, після внесення змін до Податкового кодексу. Головна ідея полягала у тому, щоб надати громадам більше фінансової свободи, щоб вони самі заробляли кошти і мали стимули для розвитку. На старті реформи переважна більшість територіальних громад України, маючи право вирішувати питання місцевого значення, була неспроможна це робити через брак власних коштів, занепад або відсутність інфраструктури (необхідних будівель, споруд, доріг тощо), а також недостатність кваліфікованих кадрів [2, с. 2]. Найбільшим досягненням фінансової децентралізації в Україні є залучення коштів для місцевих бюджетів. У громад є власні доходи, отже вони можуть самостійно вирішувати питання інвестування. Це може бути будівництво доріг, ремонти дитячих садків та шкіл, оновлення інфраструктури, підтримку

місцевого бізнесу тощо. Замість купи дрібних сіл утворилися об'єднані територіальні громади, що дозволило ефективніше керувати своїми територіями.

У децентралізації в Україні є свої проблеми і виклики, які не можна ігнорувати. Одна з найсерйозніших проблем - це вплив війни. Дуже велика кількість громад, що знаходились на сході та півдні країни втратили свої доходи через бойові дії, окупацію та міграцію населення. Економіка в занепаді, громади не мають можливості самостійного фінансування. Частина грошей була спрямована на оборону, частина не надійшла у зв'язку з «воєнними» пільгами (плата за землю, податок на нерухомість, ін.). Постає питання фінансової незалежності територіальних громад. Також, поширюється дисбаланс між громадами, адже громади, що знаходяться ближче до фронту мають більші витрати і менші доходи ніж інші; внутрішньо переміщені особи створюють навантаження в громадах, що приймають їх. Ускладняється адміністрування податків і бюджетного контролю.

Іншою проблемою є нерівномірний розвиток громад. Наше суспільство вже усвідомлює, що стан економічного розвитку країни прямо залежить від можливості та зацікавленості громад займатися місцевим розвитком. [3, с. 2, 5]. Ті, що мали розвинену економіку отримали значні переваги. Натомість громади у сільській місцевості та депресивних регіонах потерпають від нестачі коштів і не мають таких можливостей для розвитку.

Третьою проблемою може бути неефективне управління на місцях, тому що збільшення можливостей для громад несе як наслідок і більшу відповідальність. Але не всі місцеві керівники готові до цієї відповідальності. Гроші витрачаються неефективно, адже керівники не мають достатньо досвіду і знань. Інколи це може навіть сприяти корупції, тому що немає належного контролю над ситуацією.

Не дивлячись на ризики, в Україні також є великі перспективи розвитку. Перш за все, відбудова України – це найбільша перспектива. Після отримання грантів та іншої допомоги від інших держав громади будуть керувати коштами, які будуть спрямовуватися на відновлення міст і сіл. Громади відбудують інфраструктуру, а фіскальна децентралізація дозволить ефективно розпоряджатися ресурсами, з'явиться оновлена база оподаткування. Проте, має покращитися прозорість використання коштів, що посилить довіру громадян і зменшить корупційні ризики. Відбудова є хорошим шансом для модернізації стандартів будівництва, екології. А це, в свою чергу, може підвищити якість життя та стійкість громад.

Друга перспектива – це інвестиційна привабливість громад. Після отримання фінансової незалежності громади стають цікавими для інвесторів. А це допомагає створювати нові робочі місця, та підвищувати рівень життя мешканців.

Третьою перспективою є подолання диспропорцій. Уряд має розробити механізм для підтримки слабких громад, щоб дати можливість усім розвиватися незалежно від географічного розташування або економічного потенціалу. Потрібно ввести реформу місцевих податків і зборів та підтримувати малий бізнес. Також, важливим є розвиток регіональної співпраці, коли сильніші громади підтримують слабших. У майбутньому це сприятиме не лише вирівнюванню можливостей у громадах, а й підвищенню ефективності місцевого самоврядування.

Підсумовуючи, можна сказати, що фіскальна децентралізація – це не просто реформа, а важливий крок у розвитку місцевого самоврядування. Цей процес посилює фінансову стійкість територіальних громад, оптимізує управління бюджетними коштами, а також розкриває потенціал для стимулювання місцевого розвитку та залучення інвестицій. Громади стають фінансово незалежними та відповідальними, отримують реальні важелі впливу на якість публічних послуг, що, безперечно, є кроком до зміцнення демократичних засад та підвищення рівня життя населення.

Незважаючи на значні успіхи, процес децентралізації потребує подальшого вдосконалення. Війна поставила перед фінансовою системою громад екзистенційні виклики, вимагаючи перерозподілу ресурсів на оборону та відновлення. А отже, реформу необхідно продовжувати, підвищуючи автономію громад.

Подальші перспективи реформи нерозривно пов'язані з процесом повоєнної відбудови та курсом на європейську інтеграцію. Необхідно зробити акцент на розширенні власної дохідної бази місцевих бюджетів; зміцненні фінансової автономії через надання громадам більш гнучких інструментів для управління комунальним майном, землею та іншими ресурсами, створивши при цьому дієву систему контролю; поглибленні партнерства та довіри між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням, зокрема у сфері контролю за ефективністю витрачання бюджетних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід: наук. монографія / за ред. В.Г. Бодрова; кол. авт.: В.Г. Бодров, О.П. Кириленко, Н.І. Балдич та ін. – К.: Вид во НАДУ, 2006. – 296 с
2. Чому потрібна децентралізація. Офіційний сайт асоціації міст України. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/chomu_potribna_decentralizaciya.pdf
3. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с.